

УДК 332.1

Пакуліна А.А.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки**Харківського національного університету будівництва та архітектури***Пакулін С.Л.***відділ соціоекологічних проблем сталого розвитку
Інституту економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України***Тарасенко С.І.***студент
Харківського національного університету будівництва та архітектури*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРА УКРАЇНИ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL GROUNDS OF EFFECTIVE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL COMPLEX IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION VECTOR OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена обґрунтуванню теоретико-методологічних засад і розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності управління розвитком соціального комплексу України. Сформульовано та обґрунтовано теоретико-методологічні засади системного розвитку соціального комплексу держави. Запропоновано концептуальну модель регулювання розвитку соціального комплексу України, що визначає актуалізацію структуроутворювальних сервісних функцій мережі інститутів соціального комплексу на принципах поліцентризму, включеності, формування метрополітичного простору та забезпечення підвищення рівня життя.

Ключові слова: соціальний комплекс, глобалізація, управління, соціальна політика, соціальна сфера, ефективність, сталий розвиток.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена обоснованию теоретико-методологических основ и разработке рекомендаций по повышению эффективности управления развитием социального комплекса Украины. Сформулированы и обоснованы теоретико-методологические основы системного развития социального комплекса страны. Предложена концептуальная модель регулирования развития социального комплекса Украины, акцентирующая структурообразующие сервисные функции сети институтов социального комплекса на принципы полицентризма, включенности, формирование метрополитического пространства и обеспечение повышения уровня жизни.

Ключевые слова: социальный комплекс, глобализация, управление, социальная политика, социальная сфера, эффективность, устойчивое развитие.

ANNOTATION

This article provides theoretical and methodological grounds and works out recommendations on management efficiency increase in developing the social complex of Ukraine. Theoretical and methodological grounds on the system development of the social complex of the country have been laid down. There has been developed a conceptual model of regulating the development of the social complex of Ukraine which highlights structure forming service pattern based on the principles of polycentrism, inclusiveness, metro political space and raising living standards.

Keywords: social complex, globalization, management, social policy, social sphere, efficiency, development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи прак-

тичними завданнями. Ефективний сталий розвиток соціального комплексу є стратегічним пріоритетом України в умовах глобалізації та євроінтеграційного вектора [1, с. 73]. Забезпечення соціально-економічного розвитку сучасної України потребує розробки такої концепції наукового управління соціальними процесами, яка найбільшою мірою відповідала б сучасним реаліям і завданням громадського розвитку, враховувала ключові світові тренди та зміни інституційних умов. Найважливішою частиною такої концепції має стати наукове обґрунтування першорядних напрямів і засобів досягнення головної мети економічних реформ – задоволення потреб людини й забезпечення її гідної життєдіяльності. На шляху досягнення цієї мети важливо вирішити завдання управління розвитком соціального комплексу на всіх рівнях [2, с. 6]. Розвиток громадянського суспільства ще більше посилює роль соціального комплексу в громадському прогресі. Особливе значення надається питанням, вирішення яких якнайбільше сприяє поліпшенню якісних умов життя і діяльності українців. Пріоритетна роль соціального комплексу визначається тим, що він сприяє відтворенню головної продуктивної сили суспільства – людини, її духовному й фізичному розвитку. Тому тема нашого дослідження є актуальною.

Розглянута у статті гостра наукова проблема розробки теоретико-методологічних засад ефективного розвитку соціального комплексу України в умовах глобалізації і євроінтеграційного вектора пов'язана з важливими науковими та практичними завданнями реформування й модернізації української економіки, її інтеграції у світове господарство, зміни підходу до вибору нових чинників сталого розвитку та створення умов для їх використання. Ми вважа-

емо, що доцільно враховувати не лише фактори зростання економіки, але й умови, механізми та інструменти, за допомогою яких їх можна комбінувати та найефективніше використовувати, тобто економічний потенціал, що забезпечуватиме їх у довгостроковому періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми соціального розвитку суспільства досліджували зарубіжні вчені, серед яких – Дж. Б'юкенен, Л. Ерхард, А. Мюллер-Армак, В. Ойкен, М. Фрідман. Проблеми управління соціальним розвитком активно досліджували провідні українські науковці, серед яких: І.В. Бережна, В.М. Геєць [3], Б.М. Данилишин, О.О. Євсєєва [1; 4], Т.М. Качала, В.І. Куценко [5], Е.М. Лібанова [6] та ін. Однак аналіз наявних досліджень свідчить про необхідність обґрунтування теоретико-методологічних засад ефективного розвитку соціального комплексу, системного бачення концептуальної моделі управління його розвитком з урахуванням глобалізаційних процесів та інтеграції України до європейських структур.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Ефективне управління розвитком соціального комплексу є важливим складником формування соціальної держави. Проте вітчизняна наука приділяє недостатньо уваги виявленню тенденцій розвитку соціального комплексу в єдиній концепції соціально-домінантного територіального розвитку, потребують поглибленого опрацювання питання визначення пріоритетів такого розвитку, конкретних заходів щодо стабілізації та комплексного поліпшення ситуації в соціальній інфраструктурі. Саме цим обумовлюються актуальність і вибір теми дослідження, його наукова і прикладна значущість.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад ефективного розвитку соціального комплексу в умовах глобалізації і євроінтеграційного вектора України, формування концептуальної моделі регулювання його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Узагальнення існуючих світових підходів дозволило нам деталізувати концепцію соціально-домінантного розвитку. Під соціально-домінантним територіальним розвитком нами розуміється сукупність соціальних, економічних, політичних, духовних еволюційних процесів, що розгортаються в суспільстві, головною домінантою яких є пріоритетність вирішення соціальних завдань, досягнення передусім соціальних цілей розвитку. Соціально-домінантний територіальний розвиток характеризується істотним впливом процесів глобалізації економіки і вирівнюванням соціальних нормативів. Він становить основу концепції проведеного нами дослідження.

Концепція стійкого соціально-домінантного територіального розвитку (ССДТР) передбачає націленість діяльності як індивіда, так і всіх соціальних інститутів суспільства, насамперед держави, на такі зміни в суспільстві, які розглядаються як розвиток [4, с. 37]. І хоча економіка, як і раніше, залишається основою реалізації соціальних рішень, роль соціальної політики у вирішенні проблем економічного зростання постійно збільшується. Переважання в більшості розвинених країн соціально орієнтованої змішаної економіки дозволяло декларувати як цілі суспільного розвитку високий рівень соціальної захищеності громадян, ідеї «держави добробуту для всіх».

У методичному відношенні механізм стратегічного розвитку конкретної складової соціального комплексу (система освіти й охорони здоров'я, сфера культури, ЖКГ, транспортне обслуговування населення, торгівля й ресторанне господарство, туризм і рекреаційна діяльність) сформований у вигляді системи заходів різної спрямованості (соціально-економічної, фінансово-інвестиційної, структурно-організаційної, нормативно-правової, науково-інноваційної, навчально-методичної, маркетингової), методів, способів і стратегії планування, що узгоджені між собою для досягнення необхідних стратегічних орієнтирів результативності установ, організацій і підприємств соціальної сфери території.

Теоретико-методологічні засади ефективного розвитку соціального комплексу дозволяють визначити напрями вдосконалення форм і механізмів концентрації, розподілу та використання ресурсів у процесі підвищення ефективності функціонування соціального комплексу, подолання відомчої відокремленості у вирішенні його найбільш нагальних проблем в умовах реформування суспільно-політичної системи і господарського комплексу, а також пов'язаної з цим соціально-економічної нестабільності. Цьому сприяє програмно-цільовий підхід, що реалізується у формі розробки цільових регіональних та галузевих програм розвитку соціального комплексу. Розв'язання за їх допомогою соціально-економічних проблем, що особливо гостро суперечать законодавчим гарантіям умов життєдіяльності, помітно підвищує ефективність державного регулювання територіального розвитку та підтримки окремих регіонів, галузей і верств населення. Згідно зі світовою та вітчизняною практикою господарської діяльності, пріоритетно-результативне витрачання фінансових коштів в умовах їх дефіциту є принциповою методологічною основою ефективної бюджетної політики; відтак програмний спосіб фінансування використовують передусім при розподілі коштів бюджетів і фондів, інтеграції державних, колективних та індивідуальних інтересів, відносин і зусиль, спрямованих на подолання певних труднощів у функціонуванні та життєдіяльності конкретних видів економічної діяльності та територій.

Згідно із Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», програми економічного і соціального розвитку – державні цільові програми економічного, соціального розвитку; програми економічного, соціального розвитку областей, районів, міст. Прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку – документи, що відповідають вимогам законодавства України щодо документів і відображають прогнози та програми економічного й соціального розвитку [7, с. 176]. Інформаційною основою розробки пропозицій програми є прогноз, який орієнтує в процесах, що відбуваються, виконує функції передбачення ключових проблем і суперечностей та можливих шляхів їх вирішення. Програмні розробки, спираючись на прогноз, мають містити обґрунтування вибору найбільш перспективних напрямів розвитку явищ, визначати очікувані результати впровадження, а також умови досягнення результатів, відображати теоретико-методологічні та методичні розробки і прогнози фахівців, що досліджують соціальний комплекс.

Характеристика очікуваного результату цільової державної програми та витрат на його досягнення, а також їх співвідношення, тобто оцінка ефективності програми, передбачає, з одного боку, виявлення міри виправданості витрат, а з іншого – адекватності програмних заходів, що реалізуються, очікуваним результатам. Розрізняють такі аспекти ефективності програми: пряму економічну ефективність або вигідність вирішення поставлених завдань на основі реалізації включених до програми заходів; ефективність запропонованих у програмі спеціальних механізмів (управлінських впливів, стимулів, пільг); ефективність або економію витрат у разі впровадження програми порівняно з періодом, коли вона не виконувалася.

Для оцінки інвестиційної ефективності програмних розробок у соціальному комплексі можна застосувати показники комерційної, бюджетної, загальноекономічної і техніко-економічної ефективності. Перші два з них ураховують фінансові наслідки реалізації програми для її безпосередніх виконавців та учасників, у тому числі бюджетів різних рівнів (державного, регіональних, місцевих). Загальноекономічна ефективність визначає витрати і результати, що виходять за межі прямих фінансових інтересів виконавців та учасників, передбачаючи вартісний вимір ефекту, отриманого господарським комплексом регіону і країни в цілому; техніко-економічна ефективність оцінює результативність інвестицій в основний капітал та інших капітальних вкладень.

Відтак ефективна реалізація державної програми соціального спрямування передбачає одночасний контроль усієї сукупності її цільових, ресурсних і часових характеристик програмної розробки, тоді як, досліджуючи міру

соціальної ефективності очікуваних результатів програми, слід кількісно та якісно оцінити її позитивні впливи на соціальну, демографічну й екологічну ситуацію та в підсумку – на економічний розвиток конкретного регіону.

Використовують такі критерії оцінки якості розробки та ефективності програми, що відображають можливість і результативність виконання комплексу її заходів у світлі досягнення кінцевої мети: новизна і перспективність результату з фундаментальної і прикладної точок зору; його соціальний, економічний та внутрішньогалузевий ефект; науково-технічний рівень результату; вартість і трудомісткість результату, імовірність його отримання в певний час.

З огляду на це до основних методологічних принципів розробки ефективних державних цільових програм соціального розвитку належать:

- точність виділення об'єкта програми, комплексності висвітлення проблем прогнозованої розробки в єдиній системі соціально-економічного та екологічного розвитку регіону або галузі, створення комплексу показників з урахуванням прямих, зворотних, безпосередніх та опосередкованих взаємозв'язків між ними. Однією з головних причин малорезультативної реалізації цільової програми є нечіткість виділення конкретного об'єкта програми – правильно виділений об'єкт має бути адекватним поставленій меті програми, що забезпечує можливість зміни об'єкта при її досягненні. Вибір проблем для програмної розробки повинен витікати із:

- особливої їх значущості для здійснення структурних змін та підвищення ефективності розвитку конкретних видів економічної діяльності та регіонів;

- можливостей вирішення проблем у порівняно стислі терміни, а також достатньо швидкої концентрації необхідних ресурсів;

- формулювання переліку завдань і заходів, що відображають специфіку та сприяють розв'язанню проблеми;

- визначення пріоритетності завдань і заходів. На жаль, в умовах соціально-економічної нестабільності вагомою підставою для розробки програм стає зацікавленість органів регіональної та місцевої влади, окремих міністерств та відомств в отриманні фінансування для незабезпеченої ресурсами поточної діяльності об'єктів соціального призначення;

- достатність обсягів фінансування для певної результативності програмних розробок, що вимагає порівняння потреб та можливостей галузей, регіонів, господарського комплексу держави в цілому. Постійне недофінансування затверджених програм є суттєвим недоліком механізму їх реалізації, що істотно знижує ефективність виконання і перетворює програму на декларативний набір заходів соціально-економічного і фінансового характеру. На практиці ця проблема охоплює такі моменти: щорічне скоро-

чення обсягів фінансування програм; їх недофінансування впродовж бюджетного року; відсутність державної статистичної звітності щодо перебігу та результатів виконання програм;

- взаємоузгодженість структури інвестування та переліку заходів програмної розробки;

- альтернативність варіантів вирішення програмних завдань при різних гіпотезах розвитку видів економічної діяльності та регіонів і, відповідно, фінансового забезпечення програми. З метою підвищення ефективності виконання програмна розробка має містити альтернативні варіанти витрачання коштів залежно від можливих обсягів їх недоотримання. Необхідність розробки альтернативних варіантів обумовлюється також інфляцією, неритмічністю фінансування, обмеженістю масштабів непередбаченого завчасно перерозподілу фінансів у межах програми (у зв'язку з високою залежністю між різними джерелами фінансування нестача надходжень одного з джерел здатна зірвати виконання заходу в цілому). В альтернативних варіантах варто визначити зміни структури та набору заходів, їх пріоритетності, кількісних параметрів і термінів реалізації в разі недофінансування; в певних випадках необхідно вдаватися до пропорційного скорочення всіх витрат. Поряд зі змінними кожний альтернативний варіант повинен містити перелік фіксованих заходів і витрат, невиконання яких не позбавляє змісту основні цілі програмної розробки;

- оптимальність програми, тобто відображення співвідношення наявних потреб та очікуваного в результаті її реалізації розвитку видів економічної діяльності соціального комплексу в окремих регіонах. Отже, ознаками оптимальності програми є кількісна і якісна відповідність запроєктованих (фінансових, матеріальних, трудових) ресурсів до очікуваних результатів діяльності закладів соціального призначення; обов'язкова оцінка соціально-економічної ефективності реалізації програмних заходів; прогноз наслідків їх невиконання (обсягів та динаміки можливих збитків і компенсаційних видатків бюджету). Крім того, оцінка оптимальності має також включати характеристику організаційно-управлінських механізмів виконання та контролю за перебігом виконання програми;

- сумісність моделей та методів, використовуваних під час розроблення програми, на засадах їх придатності для зведення в єдину систему інвестиційних і результативних показників цієї розробки;

- установлення відповідальності на різних рівнях виконання програми за ефективне використання її ресурсів та своєчасне виконання заходів;

- узгодженість програми із завданнями та заходами решти програм аналогічного спрямування, у тому числі експертиза відсутності дублювання взаємодоповнювальних програм з метою підвищення економічної ефективності й соціальної результативності їх впровадження.

Науково обґрунтована методика оцінки рівня розвитку соціального комплексу регіону повинна враховувати його складність як підсистеми суспільного відтворення, що становить сукупність об'єктів і видів економічної діяльності з однаковим функціональним призначенням, яким властива багатомірність характеристик.

Поряд із соціальними нормативами та орієнтирами порівняно новим напрямом досліджень світової економічної науки є обґрунтування теоретико-методологічних засад і методик формування та впровадження систем соціальних індикаторів, під якими розуміють певні граничні показники розвитку соціального комплексу в його широкому та вузькому розумінні, згруповані за цільовими зонами використання. Оскільки падіння величин цих індикаторів нижче від установлених граничних рівнів неминує створює більш-менш суттєві загрози безпеці країни та призводить до дестабілізації певних сфер життєдіяльності (включно до критичного загострення напруженості в суспільстві), фахівці відводять їм роль головних критеріїв та обмежувачів, що мають застосовуватися для визначення темпів, послідовності й спрямованості дій щодо підвищення ефективності функціонування економіки, реформування засад господарювання, розробки та реалізації будь-яких загальнонаціональних і регіональних комплексних та галузевих програм.

Оцінку величин, обраних для дослідження параметрів соціального комплексу (зокрема, забезпеченості населення потужностями і послугами соціального призначення, кадровим потенціалом його підприємств і закладів) порівняно з еталонними (середніми, нормативними, показниками реальних потреб тощо), або нормування, в розрізі адміністративно-територіальних утворень можна здійснити шляхом розрахунку рівня їх розвитку в кожному окремому регіоні (Π_{ij}):

$$\Pi_{ij} = \frac{P_{\text{фактн. } ij}}{P_{\text{етал. } ij}} \times 100\%, \quad (1)$$

де $i - 1, \dots, I$ – номер показника рівня розвитку соціального комплексу;

$j = 1, \dots, J$ – номер регіону, що вивчається;

$P_{\text{фактн. } ij}$ – фактичний рівень розвитку в j -му регіоні i -го виду параметрів;

$P_{\text{етал. } ij}$ – еталонний рівень розвитку в j -му регіоні i -го виду параметрів.

Щодо оцінки власне соціальної ефективності, то попри широкий спектр її натуральних та кількісних абсолютних і відносних характеристик важко знайти єдиний показник, більш-менш прийнятний для кожної з ланок соціального комплексу, оскільки не для всіх видів соціальних ефектів розроблено кількісні вимірники, тоді як використовувані кількісні та якісні показники соціальної ефективності окремих ланок і видів економічної діяльності соціального спрямування здебільшого неможливо порівняти.

Істотною проблемою розробки методики визначення ефективності функціонування соціального комплексу на основі виміру його суспільно значущих результатів також є розмежування впливу на кінцевий соціальний ефект певної досліджуваної ланки й інших факторів, наприклад, визначення впливу власне системи охорони здоров'я на тривалість життя населення. Вирішенню цієї проблеми сприяє регресивний аналіз внеску інших факторів, за допомогою якого досліджують зміни залежності соціального результату від сукупності вагомих факторів впливу в початковий та кінцевий моменти певного періоду часу. Порівняння значення функцій, що характеризують залежність соціального результату від факторів впливу в певні моменти досліджуваного періоду, дає змогу отримувати характеристики зміни соціальної ефективності розвитку окремих ланок соціального комплексу.

Розроблена концептуальна модель (рис. 1) розвитку соціального комплексу розкриває його двоєдину природу: соціально-сервісну та просторову.

Сервісно-соціальна складова комплексу визначається можливостями локалізації інституцій сервісного забезпечення індивідів та соціальних груп, а просторова – визначає доступність до них у просторі. Така суперечність зумовлює вирішальний вплив соціального комплексу на розвиток поліцентричних моделей побудови держави, регулює якість і передумови формування метрополітичного простору, забезпечує включеність індивідів, соціальних груп та окремих територіальних громад у процеси соціально-економічного розвитку економіки країни.

Запропонована концептуальна модель дозволяє розглядати соціальний комплекс не як один із витратних об'єктів забезпечення функціонування економічного сектора, а як найважливіший інституційний елемент економічного розвитку економіки.

Запропонований підхід вимагає уточнення методичного інструментарію регулювання та оцінки окремих інститутів соціального комплексу та їх впливу на процеси соціально-економічного розвитку.

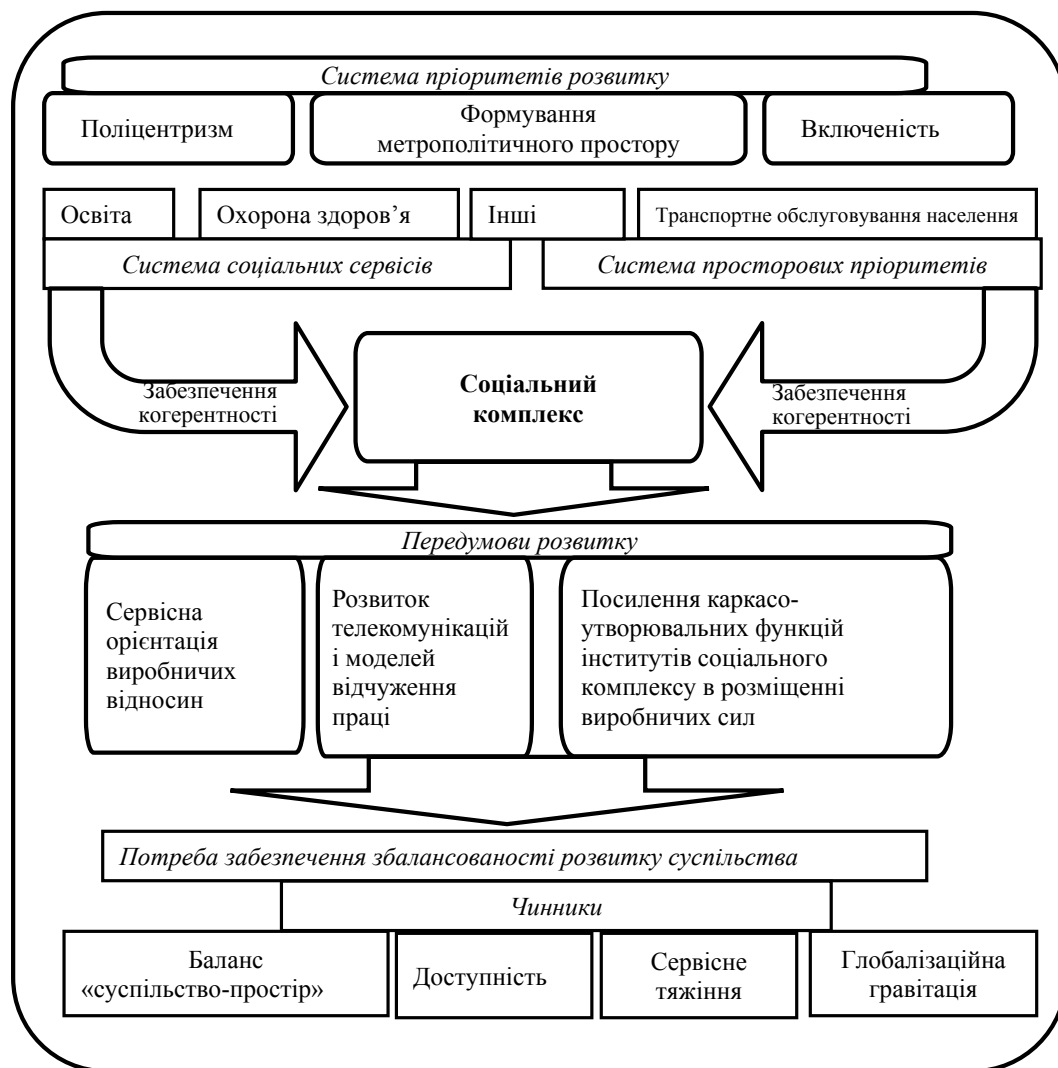

Рис. 1. Концептуальна модель розвитку соціального комплексу

Розробка стратегічного вектора розвитку соціального комплексу України та її регіонів передбачає реалізацію комплексного підходу, підйом усіх ланок, використання з цією метою відповідної методології і методів прогнозування показників перспективного соціального розвитку для забезпечення системою зростання кількісних і якісних показників, які б охоплювали всі аспекти розвитку соціального комплексу. Труднощі стратегічного планування обумовлені відсутністю стійких інформаційних потоків між окремими регіонами, що унеможлиблює виважено врахувати взаємний вплив регіонів на розвиток соціального комплексу.

Розробляючи перспективні показники розвитку соціального комплексу, необхідно врахувати такі фактори: транспортно-географічне положення, його вплив на величину витрат при виробництві й обороті товарів, на тяжіння до різних регіональних ринків, на умови зовнішньоекономічних зв'язків; природно-кліматичні умови, їх вплив на вартість життя, величину виробничих витрат, на вартість будівництва; соціально-історичні особливості і характер розселення, їх вплив на склад соціальної сфери і бюджетних видатків, на зайнятість населення; рівень економічного розвитку, спеціалізації в територіальному поділі праці, ступінь диверсифікованості господарства; тенденції до сталого соціально-домінантного розвитку; рівень зовнішньоекономічних і регіональних зв'язків; результати і хід соціальних реформ; загальнодержавні і регіональні цільові програми; фінансово-бюджетний стан України і її регіонів; природно-рекреаційний потенціал для розвитку туристично-рекреаційної складової соціального комплексу; потенціал соціального комплексу, що включає і фінансові ресурси; реалізацію загальнодержавних і регіональних цільових програм; фінансово-бюджетний стан України і її регіонів; розвиток регіону; демографічну ситуацію; науково-технічний потенціал; конкурентоспроможність як соціального комплексу в цілому, так і окремих його ланок і підприємств зокрема; глобалізаційні та євроінтеграційні процеси.

В умовах формування ринкових відносин соціального комплексу відводиться одна з головних ролей. Адже його становлять види економічної діяльності, які формують інтелектуальний потенціал суспільства, що забезпечують економічне зростання. Саме розвиток освітнього комплексу, підвищення освітнього рівня населення, покращення медичного обслуговування й механізмів соціального захисту населення є важливими передумовами зростання продуктивності праці. Домінантність сталого соціального розвитку, зміцнення соціального комплексу, його кадрового потенціалу забезпечить конкурентоспроможність економіки України.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі:

1. Уточнення теоретико-методологічних засад ефективного сталого розвитку соціаль-

ного комплексу дозволяє визначити напрямки вдосконалення форм і механізмів концентрації, розподілу та використання ресурсів у процесі підвищення ефективності функціонування соціального комплексу, подолання відомчої відокремленості у вирішенні її найбільш нагальних проблем в умовах реформування суспільно-політичної системи й господарського комплексу, а також пов'язаної із цим соціально-економічної нестабільності.

2. У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграційного вектора України соціальному комплексу належить одна з головних ролей, тому що його складають види економічної діяльності, які формують інтелектуальний потенціал суспільства і забезпечують економічне зростання. Розвиток соціального комплексу, а саме підвищення освітнього рівня населення, покращення медичного обслуговування й механізмів соціального захисту населення є важливими передумовами зростання продуктивності праці. Домінантність сталого соціального розвитку, зміцнення соціального комплексу, його потенціалу забезпечить конкурентоспроможність України за рахунок забезпечення когерентності функціонування секторів соціального комплексу і процесів соціально-економічного розвитку національної економіки.

3. У сучасних умовах потребують поглибленого опрацювання питання визначення тенденцій та пріоритетів розвитку соціального комплексу в єдиній концепції соціально-домінантного територіального розвитку, конкретних заходів щодо стабілізації та комплексного поліпшення ситуації в соціальній сфері.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Євсєєва О.О. Підвищення стійкості та адаптивності розвитку регіону / О.О. Євсєєва // Економічний простір. – Збірник наукових праць. – № 101. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2015. – С. 72-81.
2. Пакулін С.Л. Концепція управління потенціалом соціально-економічного розвитку регіону / С.Л. Пакулін // Materials of the XI International scientific and practical conference, [«Science and civilization», – 2015] (30 January-07 February 2015). – Volume 5. Economic science. Political science. – Sheffield : Science and education LTD, 2015. – S. 5-7.
3. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць. – К. : НАН України. Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2009. – 864 с.
4. Євсєєва О.О. Стратегічні напрями соціального розвитку, шляхи державного регулювання : монографія / О.О. Євсєєва. – К. : СПД-ФО Коваленко В.Ф., 2011. – 524 с.
5. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку / В.І. Куценко. – К. : Наукова думка, 2010. – 735 с.
6. Лібанова Е.М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України на початку XXI ст. / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна політика. – 2008. – № 1(9). – С. 9-22.
7. Пакуліна А.А. Ефективна і гнучка соціальна політика в умовах глобалізації / А.А. Пакуліна, Г.С. Пакуліна, С.Е. Бондарев // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – Вип. 51. – С. 174-178.